

DON FRANE BULIĆ I POKUŠAJ OBNOVE NINSKE BISKUPIJE

Zvezdan STRIKA
Augsburg, Njemačka

UDK: 94(497.5)-05 Bulić, F.
Izvorni znanstveni članak
Prihvaćeno: 22. listopada 2013

Zasluzni hrvatski arheolog don Frane Bulić (1846.-1934.) pratio je budno zbivanja u Hrvatskoj poslije I. svjetskog rata i nestanka Habsburške monarhije; njemu nisu ostale neprimijećene potrebe puka i svećenstva onog dijela Zadarske nadbiskupije koji je pripadao Kraljevini SHS, dok je grad Zadar Rapallskim ugovorom (12. studenog 1920. godine) bio priključen Kraljevini Italiji. Osjećajući potrebu uspješnije i djelotvornije pastorizacije, smatrao je don Frane potrebnim utemeljenje jednog novog biskupskog sjedišta u samom zaleđu Zadra. Povezujući pastoralne i povijesne razloge, mogao bi prema njegovu mišljenju to biti Nin, Pač ili Biograd, odnosno najbolje rješenje u tom trenutku bilo bi oživljavanje Ninske i Biogradske biskupije u sklopu jedne jedinstvene Ninsko-biogradske biskupije sa sjedištem u gradu Biogradu na Moru. Kako bi potakao ovu ideju, poslao je don Frane 20. prosinca 1933. godine predstavku katoličkom episkopatu u Zagrebu, a jednu je kopiju prosljedio nunciju Hermenegildu Pelegrinettiju u Beograd. Original Bulićeve postavke najvjerojatnije je zagubljen, ali je jedan prijepis načinio don Ante Letinić (1899.-1945.) u svojem elaboratu „Akcija svećenstva bivše Zadarske nadbiskupije za obnovu, nezavisnost i cjelovitost Ninske biskupije“ i iz njegova se prijepisa ovdje po prvi put objavljuje.

Ključne riječi: Frane Bulić, Ninska biskupija, obnova Ninske biskupije, Zadarska nadbiskupija, uspostava Ninsko-biogradske biskupije.

1. Uvod

Ugovorom Rima i Beograda 12. studenog 1920. godine u talijanskom mjestu Rapallu¹, Zadar i najbliže gradske župe Arbanasi i Bokanjac te kapelanija Crno – Dračevac teritorijalno su uključeni u sustav Kraljevine Italije, dok je najveći dio Zadarske nadbiskupije

¹ Sporazum je 12. studenog 1920. godine potpisan između Kraljevine Italije i Kraljevine SHS. Ovim su ugovorom cijela Istra s Cresom i Lošinjem, Zadar, Lastovo i Palagruža pripali Italiji, dok je Rijeka trebala postati nezavisna. Kraljevina SHS smjela je upotrebljavati dio riječke luke (Barosa s Deltom). Vojislav M. JOVANOVIĆ, *Rapalski ugovor: 12. novembra 1920.: zbirka dokumenata*, Zagreb, 1950.; *Rapalski ugovor i sporazum i konvencija između Kraljevine Srba, Hrvata i Slovenaca i Kraljevine Italije*, Beograd, 1923.

ostao u sklopu novoosnovane Kraljevine SHS.² Odmah su se ovakve političke konstelacije pokazale nepogodnima i otežavale su pastoralni rad nadbiskupa i metropolite Vinka Pulišića (1853.-1936.) koji je ostao u Zadru i nije mogao upravljati podijeljenom nadbiskupijom. U takvim političko-teritorijalnim podjelama osjećala se potreba utemeljenja jednog novog crkveno-administrativnog sjedišta za ono područje Zadarske nadbiskupije koje je teritorijalno pripadalo Kraljevini SHS. Iz povijesnih, ali ponajviše iz pastoralno-praktičnih razloga to je mogao biti samo grad Nin ili Biograd na Moru, a možda je mogao doći u pitanje i grad Pag na istoimenom otoku. Pokušaj obnove Ninske biskupije koja je dokinuta 1828. godine³ pokazao se razumljivim, dapače prihvatljivim rješenjem s kojim se trebalo preduhitriti teritorijalno cijepanje Zadarske nadbiskupije.⁴ Zagovornici ove opcije polazili su od pretpostavke da bi grad Zadar u nepovoljnim političkim konste-

- ² Kratki pregled donosi Pavao KERO, "Pregled povijesti Zadarske nadbiskupije (1918.-1948.)" *Sedamnaest stoljeća zadarske Crkve*. Zbornik radova sa znanstvenog skupa o povijesti Zadarske nadbiskupije na Sveučilištu u Zadru 16.-18. studenoga 2004. (zbornik se još uvijek nalazi u tisku), tiskano kao zasebna knjiga: *Zadarska nadbiskupija od 1918. do 1948. godine*, Zadar, 2010., 7 – 9; Marijan OBLAK, "Povijest Zadarske nadbiskupije od 1948. do 70-ih godina 20. stoljeća", *Zadar i okolica od Drugog svjetskog rata do domovinskog rata*. Zbornik radova sa znanstvenog skupa održanog 21. studenog 2007. u Zadru, priredio Tado ORŠOLIĆ, Zadar, 2009., 80 – 121, ovdje 81; Marjan DIKLJIĆ, "Zadar i Rapallski ugovor (Uz 90. obljetnicu)", *Radovi Zavoda za povijesne znanosti HAZU u Zadru*, 53, Zagreb-Zadar, 2011., 223 – 242.
- ³ 30. lipnja 1828. godine Leon XII. (1823.-1829.) je bulom *Locum beati Petri* dokinuo starodrevnu Ninsku biskupiju, njezin biskup Josip Juraj Scotti [Žuvić] (1789.-1806.), kao zagovornik francuske dominacije u Dalmaciji, bio je već 1807. godine okićen titulom nadbiskupa i metropolite Zadra. Ovaj je čin bio samo jedan mali kamenčić velike reorganizacije biskupijskih granica Dalmacije, a sproveden je dogovorom Rima i Beča. Zadar je ostao jedino metropolitsko sjedište u Južnoj Hrvatskoj, a stare metropolije, osobito ona u Splitu, izgubile su jednim diplomatsko-političkim potezom svoj preko tisuću i pet stotina godina stari kontinuitet. Dubrovačka je metropolija bila doduše znatno mlađa negoli salonitansko-splitska Crkva, ali se i ona mogla dičiti s preko osam stotina godina dugom poviješću. Tako smišljeno provedena centralizacija metropolija pratila je samo državno uređenje Dalmacije, provodeći centralističku politiku bečkog dvora koji je osnovao pokrajinu Dalmaciju sa zemaljskom vladom u Zadru. Uz starodrevni Nin ukinute su još biskupije u Makarskoj, Stonu, Korčuli, Trogiru i otočka biskupija Rab. Franjo ŠANJEK, *Kršćanstvo na hrvatskom prostoru. Pregled religiozne povijesti Hrvata (7-20. st.)*, Zagreb, 1991., 316; Karlo JURJIŠIĆ, "Bula pape Leona XII. 'Mjesto bl. Petra' i Crkva u Hrvatskoj danas", *Kačić*, 3, Split, 1970., 101 – 126; Vicko KAPITANOVIĆ, "Dokidanje biskupija na hrvatskoj obali 1828. godine", *Kačić*, 22. Zbornik u čast fra Karla Jurišića, Split, 1993., 135 – 140; Mile VIDOVIĆ, *Povijest Crkve u Hrvata*, Split, 1996., 278 – 283; Zvezdan STRIKA, "„*Catalogus episcoporum ecclesiae Nonensis*“ zadarskog kanonika Ivana A. Gurata", *Radovi Zavoda HAZU u Zadru*, 49, Zagreb-Zadar, 2007., 59 – 150, ovdje 61 – 62; Stjepan ČOŠIĆ, "Državna uprava u Dalmaciji i crkveni preustroj 1828./30. godine", *Croatica Christiana Periodica*, 34, Zagreb, 2010., 51 – 66, ovdje 58.
- ⁴ Biskupska je konferencija u Zagrebu iznijela prijedlog da se Krčka biskupija sačuva, a teritorijalni gubici neka se nadoknade teritorijem bivše Zadarske nadbiskupije. Tijekom lipnja 1921. godine podupirao je voditelj povjereništva zemaljske vlade za Hrvatsku i Slavoniju Tugomil Alaupović (1870.-1958.) ovaj prijedlog. Konzistorijalna je kongregacija zatražila mišljenje tadašnjeg zadarskog pomoćnog biskupa Giovannija de Borzattija. Na pitanje bi li trebalo podijeliti teritorij Zadarske nadbiskupije koji se nalazi u sklopu Kraljevine SHS, Borzatti je 5. svibnja 1921. godine odgovorio pozitivno, smatrajući da bi jedan dio župa trebao biti pripojem Senjskoj, drugi Šibenskoj, a treći Krčkoj biskupiji. U svojem dopisu Borzatti donosi posvema točan popis svih župa koje bi trebale pripasti susjednim biskupijama. Hrvatski prijevod Borzattijeva dopisa donosi P. KERO, *Zadarska nadbiskupija*, 53 – 65.

lacijama mogao ostati trajno u talijanskim državnim granicama. Jedna je grupa zadarskih svećenika osnovala staleško društvo “Svećenička Uzajamnost” čija je prva svrha očuvanje teritorijalne cjelovitosti teritorija “jugoslavenskog djela Zadarske nadbiskupije” za kojeg bi se trebala obnoviti Ninska biskupija. Njihove su napore podupirali mnogi koji su uvidjeli pastoralnu potrebu osnivanja jednog novog biskupskog sjedišta, a jedan od uglednih zagovornika ovog nacionalnog projekta bio je i daleko poznati arheolog, don Frane Bulić (1846.-1934.)⁵ koji je 20. prosinca 1933. godine uputio predstavku katoličkom episkopatu u Zagreb. Identični je tekst prosljedio i tadašnjem nunciju Hermenegildu Pelegrinettiju u Beograd; jedan prijepis Bulićeve prestavke priredio je don Ante Letinić (1899.-1945.)⁶ u svojem elaboratu “Akcija svećenstva bivše Zadarske nadbiskupije za obnovu, nezavisnost i cjelovitost Ninske biskupije”⁷. Na ovakve zahtjeve svećenika i naroda zadarske okolice te pojedinih uglednih hrvatskih intelektualaca nije se papa Pio XI. (1922.-1939.) osvrtao. Sveta je Stolica poštivala međunarodne ugovore i teritorijalna razgraničenja, te nije odmah pristala na cijepanje Nadbiskupije, nego je očekivala rasplet političkih okolnosti smatrajući “talijanski” i “jugoslavenski” dio jednom Nadbiskupijom koja je poslije povlačenja novih državnih granica razdijeljena na dva dijela: “područje

⁵ Don Frane Bulić (1846.-1934.) poznat je našoj i svjetskoj javnosti pa nije potrebno navoditi njegove biografske podatke nego samo ukazati na njegove mnogobrojne spise. Frane BULIĆ, *Izabrani spisi*, priredio Vladimir RIMONDO, Split, 1984.

⁶ Ante Letinić rođen je u Zadru 1899. godine i u rodnom gradu dovršio je školovanje; svećeničko je ređenje primio 29. lipnja 1922. Odmah poslije ređenja preuzeo je upravu župe Dobropoljana na otoku Pašmanu, zatim župu Ervenik, a od 1927. godine Poličnik, Suhovare, Briševo i Visočane. Godine 1932. iznova odlazi na otok Pašman, gdje preuzima župe Nevidane i Dobropoljanu. Tijekom ljeta 1934. godine prelazi u župu Vodice, a 1935. godine imenovan je stalnim vjeroučiteljem državne realne gimnazije u Šibeniku; na toj je dužnosti ostao do 1941. godine. U Šibeniku vrši službu župnog pomoćnika i koralnog vikara u katedralnoj župi sv. Jakova i u župi Dolac. Kroz više je godina upravitelj “nove Crkve” sv. Ivana. Posebnu brigu don Ante posvećuje obnovi nekadašnje Ninske biskupije. U tu svrhu proučava njezinu prošlost i za svoj diplomski rad izabire temu ukinute Ninske biskupije; uspješno je napisao i obranio ovu radnju. Na naslovnoj stranici stoji: *Ninska biskupija, 864-1828. Profesorska radnja, Ante Letinić, katebeta gimnazije. Šibenik, 1939.* U travnju 1941. godine, dospio je don Ante u Knin, gdje je prihvatio delikatnu dužnost upravitelja gimnazije. Tu ostaje do samog konca Drugoga svjetskog rata. U svojem radu nije podlegao nacionalnim ili bilo kojim drugim ideologijama, nego je svoj rad usmjeravao prema kršćanskim principima. Nadošli su ga partizani tijekom svibnja 1945. godine zatvorili i od tada mu je zametnut svaki trag. Rafo Kalinić, svjedok partizanskih zločina poslije II. svjetskog rata, izvješćuje samo kratko: „Don Ante Letinić i mnogi vezani žicom ukrcani su u teretna kola i odvedeni u Ervenik gdje su bačeni u jamu.“ Rozario ŠUTRIN, *Žrtve bogoljublja i čovjekoljublja*, Zadar, 2002., 45; Anto BAKOVIĆ, *Hrvatski martirologij XX stoljeća*, Zagreb, 2007., 389 – 390; Pavao KERO, “Svećenici Zadarske nadbiskupije ubijeni i osuđeni od drugog svjetskog rata do domovinskog rata”, *Zadar i okolica od drugog svjetskog rata do domovinskog rata*, priredio Tado ORŠOLIĆ, Zadar, 2009., 56 – 79, ovdje 61.

⁷ Ante Letinić dovršio je svoj elaborat na blagdan sv. Josipa (tj. 19. ožujka) 1938. godine. Bulićeva predstavka prepisana je na str. 81 – 85. (Elaborat je napisao don Ante pisaćim strojem, veličine 340 mm + 210 mm, bio je u vlasništvu don Jose Bobića koji ga je poklonio 1981. godine Zadarskoj nadbiskupiji i danas je pohranjen u Arhivu Zadarske nadbiskupije – bez signature). Dr. Pavao Kero dao mi je na uvid Letinićev tekst i informacije o pojedinim svećenicima Zadarske nadbiskupije, pa mu se na ovom mjestu iskreno zahvaljujem na susretljivosti i pomoći.

Nadbiskupije zadarske pred nekoliko godina, državnim granicama promijenjeno, podijeljeno je na dva dijela”.⁸

2. Pokušaj obnove Ninske biskupije

Na nove državne granice koje su sprovedene Rapallskim ugovorom reagirala je Sveta Stolica prihvaćajući ostavku nadbiskupa i metropolite dr. Vinka Pulišića (1853.-1936.) kojem je talijansko orijentirana manjina zadarskog stanovništva i nova državna administracija najviše zamjerala što je po nacionalnosti Hrvat.⁹ Teritorij Nadbiskupije je dosljedno slijedeći državne granice razdijeljen na dva dijela – manji „talijanski dio“ povjeren je dotadašnjem pomoćnom biskupu Giovanniiju de Borzattiju (1851.-1926.), a veći tzv. „jugoslavenski dio“ šibenskom biskupu dr. Jeronimu Mileti (1871.-1947.) kao apostolskom administratoru. Ovakvom podjelom pripojen je grad Zadar i prigradske župe Arbanasi i Bokanjac te kapelanija Crno – Dračevac, dakle negdje oko 4% ukupnog područja Nadbiskupije, Italiji,¹⁰ dok je ostali dio Apostolske administrature (a od konca 1932. godine zvala se službeno Apostolska administracija)¹¹ bio pod vodstvom šibenskog biskupa.¹² Odmah se uvidjelo kako nove administrativno-političke podjele između Kraljevine SHS i Kraljevine Italije nanose velike pastoralne poteškoće pa su dalmatinski biskupi sa svojeg zasjedanja 4. ožujka 1921. godine u Splitu podnijeli Sv. Stolicu prijedlog obnove Ninske biskupije sa sjedištem u gradu Biogradu; nju je potpisao i prisutni zadarski nadbiskup Vinko Pulišić. Jedna grupa svećenika nezadovoljna podjelom Nadbiskupije pokušala je preduhitriti njezino teritorijalno komadanje smatrajući neophodnim utemeljenje jednog novog biskupskog sjedišta za onaj dio teritorija koji se nalazio u sklopu Kraljevine SHS. Oni su se sa znanjem i, što je još važnije, s odobrenjem nadbiskupa i još uvijek dalmatinskog metropolite dr. Vinka Pulišića sastali u svibnju 1921. godine u župi Preko na otoku Ugljanu.¹³ Među njima je bio prisutan dr. Jakov Čuka (1868.-

⁸ “Territorium Archidieocesis Jadrensis abhuic aliquot annis, finibus civitatibus mutatis, in duas partes divium fuit.” *Territorium archidieocesis Jadrensis*, dekret Sv. konzistorijalne kongregacije, br. 756/22., 1. ožujka 1948. M. OBLAK, 83; P. KERO, *Zadarska nadbiskupija*, 11.

⁹ U pismu upućenom Konzistorijalnoj kongregaciji 25. veljače 1921. godine nadbiskup Pulišić izričito navodi da mu „Zadrani prigovaraju što je Hrvat, kao da je narodnost neki grijeh.“ P. KERO, *Zadarska nadbiskupija*, 40. O nadbiskupovu životu i radu usp. Ante BRALIĆ, “Vinko Pulišić, nadbiskup zadarski i metropolita dalmatinski (1853.-1936.)”, *Olib, selo i ljudi*, uredio Lovro IVIN, Zagreb – Olib, 2009., 245 – 252.

¹⁰ “Zadarskoj nadbiskupiji” u sklopu Kraljevine Italije pripojeni su još i otoci Lastovo i Palagruža (oduzeti Dubrovačkoj biskupiji) i Cres i Lošinj (oduzeti Krčkoj biskupiji). Pavao Kero donosi posvema točan popis svih župa ovako uređene Zadarske nadbiskupije. P. KERO, *Zadarska nadbiskupija*, 10 – 11.

¹¹ Podatak donosi A. LETINIĆ, *Akcija svećenstva*, 15.

¹² Tu je odluku obznanila Konzistorijalna kongregacija 2. travnja 1922., br. 384/21 i 16. travnja 1923., br. 489/22.

¹³ “U svibnju 1921. g.<odine> održan je znanjem i odobrenjem nadbiskupa i metropolite Vinka Pulišića prvi sastanak svećenstva Zadarske nadbiskupije u Preku kod Zadra povodom novonastalog pitanja

1928.),¹⁴ kanonik Ivan Ivanović (1867.-1934.),¹⁵ prof. Ante Jagić 1872.-1950.),¹⁶ dr. Niko Moscatello (1885.-1961.),¹⁷ župnik Preka i kasniji zadarski nadbiskup Mate Garković (1882.-1968.),¹⁸ kanonik Šime Segarić (1856.-1932.)¹⁹ i dr. Ovaj je skup

obnove Ninske biskupije.” A. LETINIĆ, *Akcija svećenstva*, 7.

¹⁴ Jakov Čuka (Ps. Jakša Čedomil) rođen je u Zaglavu na Dugom otoku 16. srpnja 1868., zaređen za svećenika 16. studenoga 1890. Poslije ređenja vrši razne službe u centralnim ustanovama nadbiskupije, tajnik nadbiskupije, profesor u gimnaziji, imenovan kanonikom Prvostolnog kaptola Sv. Stošije, Prepozit Kaptola u Splitu, prvi rektor Papinskog zavoda sv. Jeronima u Rimu, gdje je i preminuo 1. studenoga 1928. godine; pokopan je u rodnom mjestu Zaglavu. U hrvatskoj književnosti zauzimao je istaknuto mjesto kao pisac opsežne kulture te su ga i protivnici cijenili. Andrija R. GLAVAŠ, *Jakša Čedomil: osnivač moderne hrvatske kritike*, Zagreb, 1942.; Sante GRACIOTTI, *La critica di Jakša Čedomil*, Milano, 1959.; *Hrvatski biografski leksikon*, sv. III, Zagreb, 1990., str. 119 – 120; Pavao KERO, “Mons. dr. Jakov Čuka (1868.-1928.)”, *Papinski hrvatski zavod sv. Jeronima (1901.-2001.)*. Zbornik u prigodi stoljetnice Papinskoga hrvatskog zavoda svetog Jeronima, priredio Jure BOGDAN, Rim, 2001., 429 – 443.

¹⁵ Ivan Ivanović rođen je u Obrovcu 29. kolovoza 1867., zaređen za svećenika 21. rujna 1890., te je bio najprije župnik Tribnja, Rodaljica i Medvide, zatim Preka gdje ostaje do 1913. godine, kad je imenovan kanonikom Prvostolnog kaptola Sv. Stošije i župnikom župe Sv. Stošije u Zadru. Talijani ga tjeraju 1922. iz Zadra i prelazi na župu Pag gdje ostaje do 1928. Te je godine imenovan kanonikom Stolnog kaptola Sv. Jakova u Šibeniku i prepozitom. Umro je u Šibeniku, 19. listopada 1934. godine i sahranjen je na gradskom groblju u Šibeniku. Usp. *Dijezezanski list za Šibensku biskupiju i Apostolsku administraciju*, br. 9-11, Šibenik 1934., 59 – 60.

¹⁶ Ante Jagić rođen je u Salima na Dugom otoku 29. prosinca 1872., zaređen je za svećenika 2. studenoga 1895. i preuzima župu Sali. Bio je kateheta na državnoj Preparandiji u Arbanasima kraj Zadra do 1919. i rektor nadbiskupskog sjemeništa “Zmajević” između 1912. i 1921. godine. Diplomirao je iz klasične filologije na sveučilištu u Beogradu 1922. godine i predavao je na raznim gimnazijama: Peći, Bečeju, zatim gimnaziji časnih sestara Milosrdnica u Zagrebu i bio ispovjednik časnih sestara. Don Ante preminuo je 6. svibnja 1950. godine.

¹⁷ Niko Moscatello rodio se u mjestu Doluna na otoku Hvaru 7. lipnja 1885., pučku je školu pohađao u rodnom mjestu, a gimnaziju je svršio u Carskoj velikoj gimnaziji u Splitu, gdje je maturirao 1903. Upisao se na bogosloviju u Zadar i zaređen je za svećenika u Hvaru 1907. a “mladu misu” služio je 1. rujna 1907. Postdiplomski je studij pohađao u Rimu gdje je i doktorirao. Bio je duhovnik u centralnom bogoslovnom sjemeništu u Zadru, predavao je crkvenu povijest i crkveno pravo. Kad su Talijani okupirali Zadar, neko vrijeme je prešao u Split, a zatim je otišao u Rim gdje je bio u službi Veleposlanstva Jugoslavije sve do 1947. godine kada je zbog osude nadbiskupa Stepinca podnio ostavku. Don Niko preminuo je 13. srpnja 1961. u Rimu i pokopan je na Campu Veranu u grobnici Papinskog hrvatskog zavoda sv. Jeronima.

¹⁸ Mate Garković rođen je u Velom Ratu na Dugom otoku 12. rujna 1882. godine i poslije završenih bogoslovnih studija zaređen je za svećenika 28. srpnja 1907. godine. Odmah je preuzeo službu odgojitelja u sjemeništu “Zmajević”, a od 1914. godine bio je župnik Preka, iz kojeg su ga Talijani 1919. godine protjerali na Sestrunj. Nakon šest mjeseci dopušten mu je povratak u Preko gdje ostaje do 1925. godine kada je pozvan u Split, gdje je predavao pastoralnu teologiju i hebrejski jezik. Godine 1948. imenovan je generalnim vikarom Zadarske nadbiskupije, papa Pijo XII. (1939.-1958.) ga je 22. veljače 1952. godine imenovao naslovnim adraškim biskupom te je bio posvećen u katedrali sv. Stošije 30. ožujka iste godine. Papa Ivan XXIII. (1958.-1963.) ga je imenovao 24. prosinca 1960. godine nadbiskupom zadarske Crkve. Umro je 26. lipnja 1968. godine u Zadru. Eduard PERIČIĆ, “Presjek kroz povijest Zadarske Nadbiskupije”, *Šematizam Zadarske Nadbiskupije*, Zadar, 2005., 39 – 44, ovdje 43 – 44; P. KERO, “Svećenici”, 76; R. ŠUTRIN, 103 – 106.

¹⁹ Šime Segarić rođen je u Istu 28. ožujka 1856., zaređen za svećenika 11. kolovoza 1878. te je bio župnik u Ravi, Vrgadi, Ugljanu i Sutomišćici. Za vrijeme župničke službe u Ugljanu imenovan je

zaključio, “da se obzirom na Rapallski ugovor provede svestrana akcija kod svećenstva i vjernika, da bi se poradilo kod nadležnih crkvenih i državnih krugova, da se na teritoriju koji je pripao Kr<aljevini> SHS, obnovi nezavisna Ninska biskupija sa svim atributima jedne samostalne dijeceze”.²⁰ Kako bi ideja što djelotvornije mogla biti sprovedena u djelo, osnovano je 31. kolovoza 1922. godine staleško društvo “Svećenička Uzajamnost” čije je stalno sjedište trebalo biti na otoku Ugljanu u župi Preko, gdje je župnik bio već prije spomenuti Mate Garković. Konstituirajuća je skupština vijećala u samostanu sv. Frane u Zadru “i na njoj je izrečeno da nova staleška organizacija ima preuzeti na se časnu povijesnu zadaću da uvijek podržava budnim pitanje obnove Ninske biskupije”.²¹ Na sastanku svećenika benkovačkog dekanata kojeg je sazvaio dekan Frane Ivanković²² u Nuniću kod Kistanja 13. rujna 1926. godine, zaključeno je kako treba “voditi evidenciju o sudbini naše Biskupije, da se ne parcelira, nego sačuva njezina jedinstvenost i ustanovi nova rezidencija”.²³

Ovom je principu staleško društvo “Svećenička Uzajamnost” ostalo vjerno sve do pada Mussolinijeve Italije 1943. godine. U ratnim i poratnim godinama pokazale su se velike pukotine u Rapallskom ugovoru, ali je adekvatno rješenje pronađeno tek završetkom Pariške konferencije 10. veljače 1947. godine, kada je potpisan mirovni ugovor između Italije i zemalja pobjednica u II. svjetskom ratu; njime se Italija odrekla područja na istočnojadranskoj obali u korist tadašnje Socijalističke Jugoslavije i samim time pokazala se pretpostavka nadbiskupa Vinka Puljišića opravdanom – da političko-teritorijalna podjela koja je sprovedena Rapallskim ugovorom “ne će biti dugog vijeka”.²⁴ Pošto je grad Zadar priključen svojem prirodnom zaleđu, prestala je potreba teritorijalne obnove Ninsko-biogradske biskupije. Cjelokupni je prezbiterij

začasnim kanonikom Prvostolnog kaptola sv. Stošije u Zadru, a godine 1917. imenovan je kanonikom Prvostolnog kaptola sv. Stošije. Zbog političkih neprilika morao je napustiti Zadar 1928. i biti kratko vrijeme župnik u Pagu. Umro je u Preku 1. prosinca 1932., a pokopan u Istu na starom groblju. Na nadgrobnom spomenku stoji natpis: “Ovdje počiva prečasní don Šime Segarić kanonik prvostolne Crkve u Zadru, rođen 28. III. 1856., umro 1. XII. 1932. R.I.P.” U knjizi godova župe Ist piše: “God Prpč. Kanoniku Don Šimi Segariću kanoniku metropolitanske bazilike u Zadru 1. XII. 1932.” Proširio je i produžio Crkvu Gospe od Zdravlja na brdu Straža u Istu. Usp. *Dijecezanski list za Šibensku biskupiju i Apostolsku administraciju*, br. 11-12, Šibenik, 1932., 86.

²⁰ Tekst donosi A. LETINIĆ, *Akcija svećenstva*, str. 7. Potpuno identični tekst napisao je isti autor u svojem spisu *Ninska biskupija 864.-1828.*, Šibenik, 1939., 79 (jedan primjerak ovog spisa koji je pisan pisačim strojem pohranjen je u Arhivu Zadarske nadbiskupije – bez signature).

²¹ A. LETINIĆ, *Akcija svećenstva*, 8.

²² Don Frane Ivanković rođen je u Erveniku 29. rujna 1852. godine, svećeničko je ređenje primio 11. kolovoza 1878. godine i poslije ređenja preuzima župu Nunić. Tu je obavljao službu sve do svojeg umirovljenja; don Frane je preminuo 22. travnja 1943. godine i pokopan je kod Crkve sv. Mihovila u rodnom Erveniku. Na njegovu grobu nalaze se dva urezana natpisa: “D. Frane Ivanković ovu grobnicu za svoje mrtve ostatke sagradi, dok ih trubljom ne pozove k uskrснуću sudnji dan”. Drugi natpis glasi: “Svećenik D. Frane Ivanković svojim roditeljima i braći ovu grobnicu sagradi”.

²³ Rezoluciju je objavio *Katolički list*, br. 26 od 1. srpnja 1926. godine, Zagreb, 1926., 370. Usp. također A. LETINIĆ, *Akcija svećenstva*, 9.

²⁴ Usp. ovdje bilj. 35.

uputio papi Piju XII. (1939.-1958.) 5. veljače 1948. godine predstavku s željom za što bržim ujedinjenjem obaju dijelova Zadarske nadbiskupije, a Sveta je Stolica dekretom od 1. ožujka 1948. godine sprovela njezino ujedinjenje.²⁵

3. Kratki pregled sadržaja predstavke don Frane Bulića

Ovdje se po prvi put objavljuje tekst kojeg je don Frane Bulić dovršio nešto više od pola godine prije svoje smrti. Originalni predložak ipak nisam uspio pronaći nego samo jedan prijepis kojeg je priredio don Ante Letinić u svojem elaboratu "Akcija svećenstva bivše Zadarske nadbiskupije za obnovu, nezavisnost i cjelovitost Ninske biskupije".²⁶ O Bulićevu stavu (odnosno o njegovoj argumentaciji oko utemeljenja novog biskupijskog sjedišta za onaj dio Zadarske nadbiskupije koji je teritorijalno pripadao Kraljevini SHS) izvijestio je opširnije zagrebački dnevnik "Obzor" člankom jednog anonimnog autora "Kako je mislio don Frane Bulić o uspostavi Ninske biskupije" u svojem 225. broju od 30. rujna 1935. godine.²⁷

Letimični pogled na tekst postavke don Frane Bulića pokazuje kako se ovaj ugledni arheolog, premda je već bio u poodmakloj dobi, posvema detaljno informirao iz više različitih izvora o situaciji na tzv. "jugoslavenskom djelu" Zadarske nadbiskupije i kako se rješenje s Apostolskom administraturom u Šibeniku prema njegovu mišljenju pokazuje pastoralno posvema neadekvatnim: "Gdje god sam mogao, - rekao mi je Stari (tj. don Frane Bulić - bilj. Z. S.) - zalagao sam se i pismeno i usmeno za uspostavu Ninske biskupije, i to na najkompetentnijim forumima."²⁸ Njihove je potrebe osobno zapazio don Frane kada je još između 1878. i 1883. godine djelovao kao nadzornik osnovnih škola u benkovačkom i zadarskom okrugu.²⁹ U to je vrijeme više puta obišao cijeli prostor kopnenog dijela Zadarske nadbiskupije, upoznao je njihove potrebe i probleme, a narod i svećenici su mu ostali u izrazito pozitivnom sjećanju; osobito ističe reakciju svećenika koji su jednodušno potpisali peticiju za održavanje glagoljice u liturgiji.³⁰

²⁵ M. OBLAK, 83; P. KERO, *Zadarska nadbiskupija*, 20 – 21.

²⁶ Na str. 81 – 85 prepisana je Bulićeva predstavka upućena katoličkom episkopatu u Zagreb. Pokušao sam doći do originalnog teksta kod Tajništva Biskupske konferencije Hrvatske, ali nažalost nisam imao uspjeha. Šteta!

²⁷ *Obzor*, br. 225 od 30. rujna 1935. godine; tekst je prepisao A. LETINIĆ, *Akcija svećenstva*, 52 – 54 i prema njegovu će prijepisu biti ovdje citiran.

²⁸ *Obzor*, br. 225 od 30. rujna 1935. godine; tekst je preuzet od A. LETINIĆA, *Akcija svećenstva*, 53.

²⁹ Pojednostoi donosi Šime PERIČIĆ, "Frane Bulić kao kotarski školski nadzornik u Zadru", *Vjesnik za arheologiju i historiju dalmatinsku*, 80, Split, 1987., 135 – 145.

³⁰ Don Frane Bulić bio je vatreni zagovornik glagoljske tradicije u Hrvatskoj. Upravo su on, krčki kanonik Fran Volarić i sarajevski nadbiskup Josip Stadler u ožujku 1900. godine predali memorandum (kojeg su potpisala 535. svećenika iz Dalmacije) kardinalu državnom tajniku M. Rampolliju (1843.-1913.) za očuvanje glagoljske tradicije i ukidanje odluke Kongregacije od 5. kolovoza 1898. godine. Slavko KOVAČIĆ, "Don Frane Bulić i glagoljica", *Crkva u svijetu*, 20, Split, 1985., 169 – 181, ovdje 189 – 180; Marijo RELJANOVIĆ, "Enciklika *grande munus* i pitanje obnove glagoljaštva u Dalmaciji", *Radovi Zavoda za povijesne znanosti u Zadru*, 43, Zagreb – Zadar, 2001., 355 – 374, ovdje 369 – 370; Zoran GRIJAK,

Svoje razmišljanje oko obnove Ninske, odnosno još bolje rečeno ujedinjene Ninsko-biogradske biskupije sa sjedištem u gradu Biogradu na Moru, sažeo je don Frane Bulić pregledno u sedam točki:

Prvi i najvažniji razlog koji govori u prilog uspostave jednog novog ordinarija su pastoralne potrebe vjernika i svećenika. Teritorij dijela Zadarske nadbiskupije koji pripada Kraljevini Jugoslaviji ima jako veliku površinu s oko 100 000 vjernika koji su naseljeni u 52 župe, 46 dušobrižničkih postaja i dvije kapelanije. Od toga 42% župa smještene su po rasprostranjenom otočju, drugi dio po Ravnim Kotarima i Bukovici, a negdje oko 15% je nepristupačan brdski dio. Uz ove neprilike, na ovaj se teritorij doseljavaju vjernici pravoslavne vjere (ponajviše državni službenici) i time se pospješuje identifikacija i vjerski nehaj.³¹ Komunikacija s centrom, odnosno s ordinarijem u Šibeniku je otežana,³² i iz tog je razloga don Frane mišljenja kako je neminovno osnivanje jednog bližeg biskupskog sjedišta, u Ninu, Biogradu ili čak Pagu. Od njih je ipak Biograd najprikladniji jer je centralno smješten i lako ga se može posjetiti s kopna i s otočja.

U prilog osnutku jednog novog biskupskog sjedišta govori sama činjenica da teritorij Zadarske nadbiskupije s 100 župa već postoji kao jedna jedinica i predvodi je samo apostolski administrator. Teritorij "jugoslavenskog dijela" Zadarske nadbiskupije posebna je Apostolska administracija koja ne pripada Šibenskoj biskupiji, nego je predvodi samo njezin biskup. U svojoj biti ne stvara se ništa novo, zaključuje don Frane, nego se već postojećem crkvenom teritoriju samo dodjeljuje biskup s vlastitim sjedištem. U tom smislu – nadodaje don Frane – osnivanje novih biskupija ima cilj vođenja duša kako pokazuje

Politička djelatnost vrhbosanskog nadbiskupa Josipa Stadlera, Zagreb, 2001., 280.

³¹ Odmah poslije ujedinjenja Kraljevine SHS državna je administracija po Benkovcu, Biogradu i drugim mjestima protežirala službenike pravoslavne vjere. Za njihove potrebe čak su postojali planovi uspostave jedne samostalne eparhije sa sjedištem u Biogradu na Moru.

³² Don Frane Bulić znao je posvema točno što govori kada je ukazao na veoma nepogodne prometne veze grada Šibenika s teritorijem sjeverne Dalmacije. Na njih se isto tako osvrće don Ante Letinić sljedećim riječima: "Grad Zadar bio je kroz vjekove prirodno središte vjerskog života prostrane bivše Zadarske nadbiskupije. Njemu su gravitirali svi otoci pred Zadrom od Paga do Vrgade, kao i sve zalede od Nina do Pakoštana i od Tribnja uzduž Velebita preko Obrovca do Ervenika u Bukovici. Dobre pomorske i kopnene veze samo su olakšavale pristup centru gravitacije. Šibenik nije prirodno središte sjeverne Dalmacije, jer se nalazi na njezinoj periferiji. Pomorske i kopnene veze su slabe ili nikakve, tako da vjernici i svećenstvo iz zadarske Apostolske administracije, naročito oni s otoka i Bukovice moraju čekati i po osam dana običnu poštu, a treba da utroše puna dva, tri ili više dana za običan pristup nadležnom Apostolskom administratoru u Šibeniku. Sve to skopčano je još i s osjetljivim putnim troškovima i nepogodnostima dalekog puta, što sve predstavlja za siromašni dušobrižnički kler ne malu smetnju kod održanja njegovih normalnih veza s apostolskim administratorom, a još više kod polazanja na pastoralne konferencije, duhovne vježbe, župske i trogodišnje ispite, i česte konzultorske sjednice. Ništa lakši nije ni položaj ordinarija, kojemu je na taj način otežan pristup do klera i vjernika po raspršenim dalekim otocima i neprohodnim župama. U šesnaest godina svoje uprave današnji preuzv<išeni> apostolski administrator svaki put je za vrijeme svog pastirskog pohoda po župama Ap<ostolske> adm<inistracije> morao da nastrada ili bolešću ili rijetkom zamorenošću, baš radi navedenih nemogućih prometnih prilika. To je bio razlog zašto preuzv<išeni> apostolski administrator već sedmu godinu ne ide u pastirske pohode po zadarskoj Ap<ostolskoj> adm<inistraciji>." A. LETINIĆ, *Akcija svećenstva*, 29.

primjer manjih biskupija u Hvaru, Kotoru, Baru ili čak Prizrenu, pa bi osnivanje Ninsko-biogradske biskupije sa sjedištem u Biogradu ciljalo upravo u tom smjeru.

U svojoj predstavi don Frane ukazuje na činjenicu kako Sveta Stolica onaj teritorij Zadarske nadbiskupije koji je međudržavnim ugovorom pripao Kraljevini Italiji nije zanemarila, nego ga je čak uzdigla na čast nadbiskupije. S druge strane, od onih područja Krčke i Senjske biskupije koji su teritorijalno pripali Kraljevini Italiji utemeljena je nova biskupija u Rijeci,³³ pa prema njegovu mišljenju, ne govori ništa protiv obnove Ninske ili Biogradske biskupije. Sv. je Stolica samo reagirala na nove političke konstelacije, pa uspostava Ninsko-biogradske biskupije ne predstavlja nikakav izuzetak ili posvema novi zahvat, nego samo potvrđuje ono što već postoji. Iz takve perspektive gledano, uspostava Ninsko-biogradske biskupije skladno se uklapa u opću reorganizaciju biskupijskih granica na istočnojadranskim obalama poslije I. svjetskog rata.

Na povijesne se razloge osvrće don Frane najdulje, ukazujući na starodrevnu Ninsku biskupiju koja je postojala još od sredine 9. stoljeća pa sve do 1828. godine i nekadašnju Biogradsku biskupiju čiji se biskup Teodozije po prvi put spominje 1059. godine. Pošto su Mlečani 1125./26. razorili grad Biograd do temelja, prenio je biskup sjedište biskupije u susjedni Skradin koji je kao i ninsko biskupsko sjedište dokinuto tek 1828. godine.

Sjedište biskupa, ukoliko se osnuje biskupija za područje zadarske Apostolske administracije, lako se može pronaći. Prema njegovu mišljenju postoje tri opcije: prva opcija je Nin, druga Biograd, a treća bi bila Pag. Grad Biograd ipak je najpogodnije središte jer se poslije gubitka Zadra brzo razvija i ubrzo bi mogao nadoknaditi njegov gubitak. Sva su tri mjesta, prema mišljenju don Frane, napućenija negoli Bar, koji je čak sjedište primasa, neki su veći od Hvara, Kotora i Krka koji su isto tako sjedišta biskupije, pa i ovaj argument ne govori protiv utemeljenja biskupskog sjedišta u Biogradu.

U posljednjoj točki poziva se don Frane na izjavu svećenika Zadarske nadbiskupije koji pastoralno djeluju po rasprostranjenim župama Apostolske administracije i posvema kratko zaključuje da ono što svećenici misle isto tako misle i vjernici.

Predstavka don Frane Bulića oko osnutka novog biskupskog sjedišta za onaj teritorij Zadarske nadbiskupije koji pripada Kraljevini Jugoslaviji svojim se sadržajem uklapa u strujanja među svećenicima i narodom koja su zahtijevala bolju i djelotvorniju pastoralnu skrb. Njegova argumentacija polazi od pretpostavke da bi grad Zadar mogao trajno ostati u talijanskim državnim granicama, pa pastoralna briga zahtijeva uspostavu jednog novog ordinarijata. Šibenik kao sjedište Apostolske administracije pokazao se neadekvatnim i teško dostupnim. Ovaj grad nije prema mišljenju don Frane prirodno središte sjeverne Dalmacije, nego je smješten na njezinoj periferiji, pa zbog toga ni ne može biti središnji crkveni centar. Na pitanje nada li se uspjehu, odgovorio je don Frane Bulić pozitivno: "Svakako da se nadam.... Nisam nikada ni posumnjao u zauzetost i okatost našeg episkopata. Učinio sam ono što mi je nalagala moja savjest, da se uskrisi

33 Usp. ovdje bilj. 49.

nekadanja slava u novome ruhu. Sada sam miran. No, kada ovog ljeta pođem u Zagreb, tamo ću se svojski zauzeti za istu stvar...”³⁴

Političke konstelacije poslije Rapallskog ugovora sugerirale su osnutak jednog novog ordinarijata u Ninu ili Biogradu; ono je naizgled bilo čak pozitivno i pastoralno razumljivo. Kada se dublje pregleda problematika, tada se argumentacija pokazuje nedostatnom i posvema površnom, jer bi bilo kudikamo djelotvornije i pastoralno razumnije zahtijevati od rimske kurije da 96% teritorija ostane Nadbiskupija, kako je to predlagao nadbiskup Vinko Pulišić, a ne 4%, kako je to uspješno protežirala talijanska diplomacija. Pod snažnim utjecajem talijanske vlade počnila je Sv. Stolica elementarnu pogrešku kada je dokinula dalmatinsku metropoliju sa sjedištem u Zadru istodobno „ostavljajući“ jednog nadbiskupa u Zadru za tako maleni teritorij s jako malo vjernika i maleni broj župa.³⁵

4. Sustav prijepisa

Kako je već prije spomenuto, u ovoj je ediciji preuzet tekst predstavke don Frane Bulića iz spisa “Akcija svećenstva bivše Zadarske nadbiskupije za obnovu, nezavisnost

³⁴ Tekst je objavio zagrebački “Obzor”, a ja ga ovdje preuzimam od A. LETINIĆA, *Akcija svećenstva*, 54.

³⁵ Poslije pregovora Mussolinijevе vlade i pape Pija XI. (1922.-1939.) koji su okončani 11. veljače 1929. godine (tzv. Rimski ugovori) moglo se pristupiti rješenju pitanja zadarske Crkve. Papa Pio XI. je bulom *Pastorale munus* od 1. kolovoza 1932. godine potvrdio Zadarsku nadbiskupiju u tzv. rapallskim granicama. Zadar je prestao biti metropolija, on je samo nadbiskupija podređen direktno papi, a za nadbiskupa imenovan je Petar Dujam Munzani (1890.-1951.). Gledano iz perspektive neutralnog promatrača bilo bi i pastoralno djelotvornije i razumnije da je Sv. Stolica imenovala jednog nadbiskupa Zadra koji bi živio na teritoriju Kraljevine Jugoslavije (možda Ninu ili pak Biogradu), a ne jednog nadbiskupa koji ima samo 4% teritorija nekadašnje nadbiskupije. Ovakvo rješenje nije odgovaralo talijanskim težnjama premda je 96% teritorija Zadarske nadbiskupije pripadalo Kraljevini Jugoslaviji. Ostalih nekoliko župa s Zadrom, koje su teritorijalno pripadale talijanskoj državi, lako se moglo podrediti nekom drugom biskupu (npr. novoosnovanom u Rijeci). Talijanska je diplomacija protežirala „rapallsku“ Zadarsku nadbiskupiju iz čisto političkih razloga jer ukoliko bi zadarski nadbiskup rezidirao na teritoriju Kraljevine Jugoslavije tada bi takva situacija neminovno sugerirala kako grad Zadar pripada svojem prirodnom zaleđu, a ne Kraljevini Italiji. Nadbiskup Vinko Pulišić u svojem dopisu od 25. veljače 1921. godine zalagao se za „prividno rješenje“ koje je uputio tajništvu Konzistorijalne kongregacije: “... dopustite mi, da iznesem ovaj drugi u želji da spasim Nadbiskupiju zadarsku, kako bi se izbjeglo njeno dijeljenje i očuvao metropolitanski karakter nad čitavom Dalmacijom. Moram prethodno kazati, da se ovdje općenito drži, da novo političko stanje, koje je stvoreno Rapallskim ugovorom, ne će biti duga vijeka, jer ono ne zadovoljava nikoga, a neredi u Beogradu, Zagrebu, Rijeci, Istri, mogli bi biti uzrokom novih i ne dalekih političkih kombinacija. Prema mojem skromnom mišljenju bilo bi možda bolje zadovoljiti se sada privremenim crkvenim stanjem s obzirom na status ove Nadbiskupije. Zadar sa spomenutim župama, Arbanasi, Bokanjac, Crno/Dračevac te otoka Lastova, Cresa i Lošinja mogli bi se privremeno pripojiti Biskupiji porečko-pulskoj, nadbiskup zadarski s titulom nadbiskupa i metropolita Dalmacije mogao bi premjestiti svoje sjedište i prvostolni kaptol u Jugoslaviji, npr. u Diklo ili u Petričane, ili Preko, ili Sukošan, ili Biograd, ili najbolje u Šibenik, jer spomenuta sela ne bi pružila dolično biskupsko sjedište niti imaju stolnu Crkvu.” Hrvatski prijevod Pulišićeva teksta donosi P. KERO, *Zadarska nadbiskupija*, 40 – 41.

i cjelovitost Ninske biskupije” kojeg je prikupio i dovršio 19. ožujka 1938. godine svećenik Zadarske nadbiskupije don Ante Letinić.³⁶ Tekst je prepisan onako kako ga je don Frane napisao (odnosno kako ga je don Ante Letinić u svojem elaboratu prepisao). U njemu nisu unesene nikakve leksikografske promjene niti je primjenjivan pravopis modernoga hrvatskog jezika.

Kako bi današnji čitatelj mogao lakše razumjeti tekst, smatram potrebnim donijeti neke opaske, primjedbe i neophodna objašnjenja; one su navedene u odgovarajućim zagradama [ ] kako bi odmah na prvi pogled bilo jasno da su to dodaci priređivača. Stranice su u tekstu s istim zagradama navedene (samo kurzivnim slovima) i to prema Letinićevu prijepisu. Navedene su skraćenice prepisane s dodatkom < >.

5. Edicija teksta

[*str. 81*] Veoma je dobro poznato Tom poštovanom Naslovu, da sam svoje sposobnosti i rad čitavoga svog života posvetio proučavanju crkvene povijesti Dalmacije, koliko starije toliko i kasnije dobi. Poznato je također Tom Poštovanom Naslovu, da pratim budnim okom sve pojave crkvenoga života u Dalmaciji.

Čujem, da se radi na konkordatu između svete Stolice [*str. 82*] i Kraljevine Jugoslavije.³⁷ Na srcu mi je, da se sada, kada se radi na tome, da se uredi crkvene prilike u našoj državi, ne predvide potrebe sjeverne Dalmacije. Taj je predio rapallskim ugovorom došao u takav položaj, da je u crkvenom pogledu u onim krajevima nastalo neko ne normalno stanje, koje nije ni najmanje idealno sa stanovišta crkvenih vidika.

Zadar, sjedište biskupije, zajedno sa tri (3) župe potpao je po odluci rapallskog ugovora pod Kraljevinu Italiju.³⁸ Čitav ostali teritorij zadarske nadbiskupije potpao je pod našu državu. To znači, da je od zadarske nadbiskupije potpalo pod našu državu oko 96% cijeloga teritorija zadarske nadbiskupije.³⁹

Veoma su mi dobro poznate prilike zadarske nadbiskupije još od onih vremena, kada sam bio za pet godina nadzornikom osnovnih škola od 1878.-1883. u oba kotara, u

³⁶ Na str. 85 don Ante Letinić vlastoručno je signirao svoj elaborat.

³⁷ [Pregovori oko konkordata između Kraljevine SHS i Sv. Stolice započeli su još 1921. godine, zatim su nastavljeni u sljedećim godinama. Ministar pravosuđa Ljudevit Auer ga je tek 25. srpnja 1935. godine potpisao u ime kraljevske vlade. Godine 1937. rasplamtela se kriza pa je skupština mogla tek 23. srpnja 1937. godine glasovati: 166 glasa za i 129 protiv. Sinoda Srpske pravoslavne Crkve je na svojem vijećanju od 1. kolovoza 1937. godine izopćila sve ministre i poslanike pravoslavne vjere koji su glasali za konkordat sa Sv. Stolicom. Ante CRNICA, *Važnost konkordata između Kraljevine Jugoslavije i Sv. Stolice*, Šibenik, 1938.; Ivan MUŽIĆ, *Katolička Crkva u Kraljevini Jugoslaviji. Politički i pravni aspekti konkordata između Svete Stolice i Kraljevine Jugoslavije*, Split, 1978., sada pretisak u: ISTI, *Katolička Crkva, Štepinac i Pavelić*, 3. izdanje, Split, 2003., 15 – 342].

³⁸ [Usp. ovdje bilj. 1].

³⁹ [U sklopu Kraljevine Italije ostao je samo grad Zadar, župe Arbanasi i Bokanjac, te kapelanija Crno – Dračevac. P. KERO, *Zadarska nadbiskupija*, 7].

benkovačkom i u zadarskom, koji su sačinjavali zadarsku nadbiskupiju.⁴⁰ Tom sam prigodom prošao u više navrata čitavu nadbiskupiju, a i poslije u poslu proučavanja starina njezinih. Budnim sam okom pratio sve duhovne pokrete one nadbiskupije. U ona sam vremena zajedno s pok<ojnim> don N. Danilom⁴¹ bio izradio projekt o transkripciji crkvenih glagoljaških knjiga, koja ideja bi ostvarena koji po vijeka kasnije.⁴² Kler i vjernici one nadbiskupije ostadoše mi u uspomeni ugodnoj radi one njihove junačke obrane glagoljice od najezde tuđina u godini 1899. kada se svi kao jedan obratiše na sv<etog> Oca dokumentiranim svojim podneskom punim takta i načina.⁴³

Svakako treba sanirati ono ne obično stanje, koje je nastalo u onim krajevima uslijed provedbe rapallskog ugovora. To je moguće jedino, ako se na onome teritoriju, koji je potpadao pod našu državu, ustroji posebna biskupija sa svojim posebnim Ordinarijem.

Za to vojuju veoma važni razlozi.

I. Prvi, najvažniji i najodlučniji razlog jest potreba duša.

Veoma je prostran teritorij, koji je ostao pod našom državom. Imade 2779 : 70 km, obuhvata oko 100.000 duša u 52 župe, 46 dušobrižničkih postaja i 2 izložene kapelarije.⁴⁴ Na tom je području civilna vlast podigla četiri (4) svoja reza, da može uspješnije voditi administraciju.

Komunikacione prilike su u onim krajevima sve prije nego idealne uza sav suvremeni napredak tehnike. Taj je teritorij sastavljen od brojnog i sitnog otočja, na kome se nalazi 42% župa, od ravnina (Kotara) i od brdovitih, skoro nepristupačnih gorskih predjela (Bukovica), u kojima je 15% župa. Kudikamo ga je teže preći i obaći nego koju mnogo veću i prostraniju biskupiju.

[str. 83] S katoličkim je elementom izmiješan i pravoslavni. Socijalne, ekonomske i političke prilike su danas tako izmjenile atmosferu dušobrižničkog rada, da se treba boriti za svaku pojedinu župu, a i za svaku pojedinu dušu. To imperativno traži, da bude što življi kontakt ne samo među klerom i pukom, već među pukom i njegovim biskupom, eda se utvrdi u dušama pokolebana vjera.

II. S pravne strane imade se taj veliki plus u prilog uspostavi biskupije na rečenom

⁴⁰ [Usp. ovdje bilj. 29].

⁴¹ [Navedena kratica nije ispravna jer je don Frane Bulić izradio projekt s Ivanom Danilom. Možda je prepisivač prepisao krivo kraticu.].

⁴² [Don Frane je skupa s don Ivanom Danilom objavio još 1882. godine spomenicu na talijanskom jeziku u kojoj su se zalagali za transliteraciju glagoljskog misala. Kopije spomenica poslali su svim biskupskim ordinarijatima u Dalmaciji, a jedan je primjerak poslan osobno papi Lavu XIII. (1878.-1903.). Frane BULIĆ, "Iz 'zapamćenja'", *Slovo*, 1, Zagreb, 1952., 35 – 45, ovdje 37].

⁴³ [Očigledno je don Frane imao pred očima tajno poslanu predstavku papi Lavu XIII. s više tisuća potpisa svećenstva i vjernika s cijelog teritorija Zadarske nadbiskupije. Usp. Jubilearni broj *Narodnog lista* od 1. ožujka 1912., 25 – 26].

⁴⁴ [Usp. popis župa Apostolske administracije koje je načinio biskup Borzatti, a objavio ga je P. KERO, *Zadarska nadbiskupija*, 54 – 56; usp. također i Krivoslav DRAGANOVIĆ, *Opći šematizam katoličke Crkve u Jugoslaviji*, Sarajevo, 1939., 257 – 267.].

teritoriju, što zadarska nadbiskupija sa svojih devedeset i devet (99) župa još i danas opstoji kao pars principalis na teritoriju naše države. Ništa ne smeta što je silom prilika sjedište nadbiskupije, grad Zadar s tri župe, pripojen Kraljevini Italiji. Pod Kraljevinom Italijom je neznatan dio pučanstva i teritorija nadbiskupije, dok je pod našom državom više od 97% teritorija, a oko 90% čitavog pučanstva zadarske nadbiskupije.

Ovaj ens iuridicum opstoji. Na teritoriju naše države imade svoju dotatio mensae episcopalis kao i dotatio seminarii. Dakle, s pravnoga gledišta ne bi se ništa novoga stvorilo, već bi se jedino sanirale prilike, koje su nastale uslijed rapallskog ugovora, a sa stanovišta crkvenih vidika ni najmanje idealne.

III. Administrativni pak razlozi još jače govore, da taj ens iuridicum dobije svog Ordinarija. Kada je kr<aljevska> talijanska vojska evakuirala tako zvanu treću zonu, koja je uz neke malene druge predjele obuhvatala čitavu zadarsku nadbiskupiju, sv. Stolica je povjerila upravu tog područja Preuzvišenome gospodinu dr. Jeronimu Mileti, šibenskom biskupu. Moglo se je donekle u početku misliti na unio aequae principalis sa šibenskom biskupijom. Ali životne prilike, duh suvremene pastorizacije, razvitak novih zahtjeva života, koji se iz dana u dan mijenjaju, nove poteškoće pastvi - sve to traži, da taj prostrani teritorij, koji je k tome jako nepristupačan, dobije svog Ordinarija.

Radi uspješnog vođenja duša k vječnome spasenju velike župe i biskupije se komadaju. Nj<egova> Sv<etost> Pijo XI. podiže nove biskupije u misijskim krajevima.⁴⁵ U nas je u Beogradu osnovano pet župa. Zadržana je okrnjena krčka biskupija.⁴⁶ Također su zadržane malene biskupije kao hvarska, kotorska, barska i prizrenska, ova posljednja osnovana po ratu.⁴⁷ Subotička administratura je podjeljena na dvoje.⁴⁸ Bilo bi dakle, protivno suvremenom duhu crkvene uprave pripojiti zadarsku nadbiskupiju, koja je kao pars principalis u našoj državi, [str. 84] bilo kojoj drugoj pa bilo to i na principu aequae principalis. Suvremene prilike, koje nužno traže, da Ordinarij bude što uže povezan i s klerom i s pukom, traže, da se na tom teritoriju osnuje samostalna biskupija sa svojim posebnim Ordinarijem.

⁴⁵ [Za pontifikata pape Pija XI. (1922.-1939.) kao i njegovih prethodnika Pija X. (1903.-1914.) i Benedikta XV. (1914.-1922.) osnovane su biskupije i apostolske prelature u misionarskim zemljama, osobito Aziji i Africi. Kratki pregled donosi Georg SCHWAIGER, *Papsttum und Päpste im 20. Jahrhundert. Von Leo XIII. zu Johannes Paul II.*, München, 1999., 216 – 218].

⁴⁶ [Njoj su oduzete one župe koje su pripadale Kraljevini Italiji i pripojene su Apostolskoj administraturi, odnosno od 1925. godine novoosnovanoj biskupiji u Rijeci].

⁴⁷ [O Skopsko-prizrenskoj biskupiji koja je do početka devedesetih godina 20. stoljeća bila jedinstvena biskupija, danas je podijeljena na dva dijela: jedan u Makedoniji, a drugi na Kosovu koji ima vlastitog biskupa kao apostolskog administratora sa sjedištem u Prizrenu. Povijesni pregled donosi Krunoslav DRAGANOVIĆ, *Opći šematizam*, 369 – 374; ISTI, *Opći šematizam katoličke Crkve u Jugoslaviji*, Zagreb, 1975., 407 – 420; Gjini. GASPER, *Skopsko-prizrenska biskupija kroz stoljeća*, Zagreb, 1986.].

⁴⁸ [Dvije su trećine Kaločko-bačke nadbiskupije poslije raspada Habsburške monarhije pripale Kraljevini SHS. Budući da nadbiskup Kaloče nije mogao vršiti jurisdikciju u "drugoj zemlji", Sv. Stolica utemeljila je Bačku apostolsku administraturu u Subotici. Ona je direktno podređena papi. Apostolskim administratorom imenovan je Lajčo Budanović (župnik župe sv. Terezije u Subotici) koji je primio biskupsko posvećenje 1. svibnja 1927. godine. K. DRAGANOVIĆ, *Opći šematizam*, 375 – 393].

IV. Pa i praksa svete Stolice je u skladu s time. Sveta Stolica je na onom neznatom teritoriju zadarske nadbiskupije, koji je potpao pod Kraljevinu Italiju, podigla posebnu samostalnu biskupiju, dapače nadbiskupiju. Ali ne samo, da je sv. Stolica zadržala zadarsku nadbiskupiju na onom malenom teritoriju, koji je potpao pod Kraljevinu Italiju, nego je još podigla novu na Rijeci za onaj teritorij koji je otkinut krčkoj i senjskoj biskupiji.⁴⁹ Nema, dakle, nikakve poteškoće ni sa strane prakse sv. Stolice.

V. Historijski pak razlozi snažno govore, da se na tom teritoriju podigne samostalna biskupija sa svojim samostalnim Ordinarijem.

Na teritoriju zadarske nadbiskupije, koja je bar u naslovu sačuvana na onom malenom teritoriju, koji je potpao pod Kraljevinu Italiju, bile su još druge dvije biskupije, čija je prošlost za nas Hrvate znak naše nekadašnje slave i narodnog ponosa: ninska i biogradska biskupija.

Ninska biskupija je podignuta u drugoj polovini IX. stoljeća,⁵⁰ a dokinuta je bulom Locum b<eati> Petri 1828.⁵¹ Ninska biskupija je podignuta u ona kritična vremena, kad je Hrvatski narod bio na raskrsnici, hoće li se prikloniti zauvijek Rimu ili Bizantu, u doba raskola dalmatinske crkve pod bl<ažene> uspomene papom Ivanom VIII.⁵² Ona je zauvijek privezala Hrvatski narod uz Petrovu stolicu. Ta veza nije bila prekinuta ni u ona najnevoljnija vremena za nas Hrvate, kad nam je najezda Turaka prijetila, da nas zauvijek izbriše s lica zemlje.

Biogradska biskupija je iz dobe i od hrvatskog kralja Petra Krešimira IV. 1059.

⁴⁹ [Biskupija sa sjedištem u Rijeci utemeljena je 25. travnja 1925. godine i prvi biskup se zvao Isidor Sain (1926.-1932.). Krunoslav DRAGANOVIĆ – Josip BUTURAC, *Poviest Crkve u Hrvatskoj*, Zagreb, 1944., 118 – 119; Marko MEDVED, “Nastanak Riječke biskupije 1925. godine”, *Croatica Christiana Periodica*, 33, Zagreb, 2009., 137 – 156].

⁵⁰ [Don Frane Bulić slijedi tradicionalnu liniju hrvatske historiografije po kojoj je Ninska biskupija osnovana tek poslije dolaska Hrvata. Usp. Miho BARADA, “Episcopus Chroatensis”, *Croatia Sacra*, 1, Zagreb, 1931., 151 – 215, ovdje 176; Juraj KOLARIĆ, “Historiografija o pokrštenju Hrvata”, *Počeci hrvatskog kršćanskog i društvenog života od VII. do kraja IX. stoljeća*. Radovi drugog međunarodnog simpozija o Hrvatskoj crkvenoj i društvenoj povijesti. Split, 30. rujna – 5. listopada 1985., priredio Drago ŠIMUNDŽA, Split, 1990., 39 – 54; ISTI, *Povijest kršćanstva u Hrvata*, *Historica Croatica*, knjiga, 17, Zagreb, 1998., 13 – 16; Neven BUDAČ, “Pokrštenje Hrvata i neki problemi crkvene organizacije”, *Starohrvatska spomenička baština. Rađanje prvog hrvatskog kulturnog pejzaža*. Zbornik radova znanstvenog skupa održanog 6.-8. listopada 1992. u Zagrebu, priredili Miljenko JURKOVIĆ - Tugomir LUKŠIĆ, Zagreb, 1996., 127 – 136. Danas se sve više i više zapaža kako se osnutku Ninske biskupije treba pristupiti iz dvije perspektive koje nisu identične, nego se samo nadopunjuju: prva promatra ninsku Crkvu prije dolaska, a druga poslije dolaska Hrvata. Zvezdan STRIKA, “*Translatio beati Chrysogoni martyris* kao narativno vrelo rane hrvatske prošlosti”, *Radovi Zavoda za povijesne znanosti HAZU u Zadru*, 51, Zagreb-Zadar, 2009., 1 – 53, ovdje 49 – 51; ISTI, “Počeci i razvoj ninske Crkve do dolaska franačkih misionara u hrvatske krajeve”, *Radovi Zavoda za povijesne znanosti HAZU u Zadru*, 53, Zagreb-Zadar, 2011., 1 – 43].

⁵¹ [Usp. ovdje bilj. 3].

⁵² [Don Frane ima pred očima pisma koja je ovaj papa uputio u Hrvatsku. Usp. *Codex diplomaticus regni Croatiae, Dalmatiae et Slavoniae*, sv. I: *listine godine 743.-110.*, sabrali i obradili Jakov STIPIŠIĆ - Miljen ŠAMŠALOVIĆ, uredio Marko KOSTRENIĆ, Zagreb, 1967., 13 – 19, br. 10-14].

godine,⁵³ a ukinuta kada su Mlečani razorili Biograd 1116.⁵⁴ U oba ta grada i uz te dvije biskupije vežu nas Hrvate slatke uspomene na dane nekadašnje veličine hrvatske moći i sjaja. Tu se radi o biskupskim stolicama, koje je posvetio svojim sjajem dah starine i koje će ostati uvijek mile svakoj pravoj hrvatskoj duši. Dakle, nije ništa novo, ako se zalažem da se uspostavi drevna ninsko-biogradska biskupija. To traži vjekovima posvećena starina, koja meni, buditelju stare slave dalmatinske crkvene prošlosti, govori tako milim i tako dragim jezikom posvećene prošlosti.

VI. Ništa toj uspostavi ne smeta prigovor, da se ne bi našlo prikladnog sjedišta toj novoj biskupiji. Tu je starodrevni Nin, u čijoj se nekada stolnoj crkvi [str. 85] čuvaju Biskupska Insignia. Tu je Pag sa svojom prostranom kolegijalnom crkvom i kaptolom. Najzgodniji je pak Biograd, nekoć prijestolni grad hrvatskih kraljeva. On radi svojeg položaja raste tako moćno da će domalo sjevernoj Dalmaciji nadoknaditi Zadar. Ta tri mjesta su i veća i drevnija od Bara, sjedišta primasa i nadbiskupa. Neka su veća i od Kotora, Hvara i Krka, koji su svi sjedišta biskupa, pak i taj prigovor otpada po sebi.

VII. Veoma mi je dobro poznato, da su ovo želje svega klera zadarske nadbiskupije, koji se je u više navrata u tom pravcu izjavio, a sa svoje skupštine u Preku 22. srpnja te godine upravio na sv. Stolicu u tom smislu svoje molbe.⁵⁵ Što kler misli, to misli u toj stvari i vjerni puk.

Split, 20. prosinca 1933.

6. Zaključak

Don Frane Bulić bio je svjestan koje i kolike je pastoralne probleme prouzročio Rapalski ugovor podjelom Zadarske nadbiskupije na dva dijela: najveći dio s oko 100 župa pripao je Kraljevini SHS, dok je centar Nadbiskupije s još dvije župe i jednom kapelanijom pripojen Kraljevini Italiji. U takvoj situaciji sugerirala je politička podijeljenost uspostavu jednog novog biskupskog sjedišta za onaj dio teritorija koji je pripao Kraljevini SHS kojeg je Sv. Stolica kao Apostolsku administraturu povjerila šibenskom biskupu Jeronimu Mileti. Don Frane, poznavajući konkretnu situaciju po

⁵³ [Pojediniosti oko uspostave Biogradske biskupije donosi Eduard PERIČIĆ, "Biogradska biskupija", *Biogradski zbornik. Biograd i njegova okolica u prošlosti*. Znanstveni skup, Biograd, 11.-13. studenog 1988., vol. I, Zadar, 1990., 335 – 350].

⁵⁴ [Na ovom mjestu omakla se don Frani Buliću ili pak prepisivaču pogreška jer je Biograd dao razoriti mletački dužd Dominik Mihajlov poslije neuspjele križarske vojine 1125./26. godine. Pojediniosti o tom barbarskom činu donosi Ferdo ŠIŠIĆ, "Zadar i Venecija od godine 1159 do 1247", *Rad JAZU*, 142, Zagreb, 1900., 219 – 273; ISTI, *Poviest Hrvata za kraljeva iz doma Arpadovića (1102.-1301). Prvi dio (1102.-1205.)*, Djela HAZU, 38, Zagreb, 1944., 38 – 39; Zvijezdan STRIKA, "Zadar – novo nadbiskupsko i metropoljsko sjedište Dalmacije u kontekstu političkih prilika 12. stoljeća", *Croatica Christiana Periodica*, Zagreb, 27, 2003., 1 – 45, ovdje 6; ISTI, "Samostan sv. Ivana Evanđelista u Biogradu od utemeljenja do 1125. godine (Povodom 950. godišnjice njegova prvog spomena)", *Radovi Zavoda za povijesne znanosti HAZU u Zadru*, 52, Zagreb - Zadar, 2010., 149 – 171, ovdje 167].

⁵⁵ [Tekst donosi A. LETINIĆ, *Akcija svećenstva*, 69 – 71].

Ravnim kotarima i Bukovici, zalagao se za realno rješenje crkvene administracije, tj. osnivanje jednog novog biskupskog sjedišta za onaj dio Zadarske nadbiskupije koji je teritorijalno pripao Kraljevini Jugoslaviji. Svoje je mišljenje iznio u predstavi koju je uputio 20. prosinca 1933. godine katoličkom episkopatu u Zagreb, a istodobno ga je proslijedio nunciju Hermenegildu Pelegrinetti u Beograd. Nju je prepisao don Ante Letinić u svojem elaboratu "Akcija svećenstva bivše Zadarske nadbiskupije za obnovu, nezavisnost i cjelovitost Ninske biskupije". U svojoj je argumentaciji don Frane iznio povijesne i socijalno-političke argumente, ali je u prvom redu osjećao pastoralne potrebe klera i vjernika. Polazeći od pretpostavke da će grad Zadar trajno ostati priključen talijanskom državnom teritoriju, smatrao je don Frane prijeko potrebnim osnovati jedno novo crkveno-administrativno središte za onaj dio Zadarske nadbiskupije koji je administrativno pripadao Kraljevini Jugoslaviji: grad Šibenik – prema njegovu mišljenju – nije prirodno središte sjeverne Dalmacije pa ne može biti niti crkveno središte. Obazirući se na povijesnu situaciju i konkretne pastoralne potrebe, zagovarao je don Frane hrvatsku opciju, tj. obnovu dviju starodrevnih hrvatskih biskupija, Ninske i Biogradske, koje bi trebale biti obnovljene kao jedna jedinstvena Ninsko-biogradska biskupija s rezidencijalnim sjedištem u gradu Biogradu na Moru. Pošto je Zadar poslije II. svjetskog rata pripojen svojem prirodnom zaleđu i papa Pijo XII. sjedinio oba dijela Zadarske nadbiskupije u jednu cjelinu, prestala je potreba teritorijalnog utemeljenja jedne Ninsko-biogradske biskupije, ali obnova njezinog imena u sklopu jedne Zadarsko-ninske nadbiskupije bila bi znak kontinuiteta kršćanske i hrvatske nacionalne tradicije na ovom području.

Zvezdan STRIKA

FATHER FRANE BULIĆ AND THE ATTEMPT TO RESTORE THE NIN DIOCESE

Summary

Father Frane Bulić (1846–1934), distinguished Croatian archaeologist, very actively followed the events taking place in Croatia after World War One and the collapse of the Habsburg Monarchy. He observed the needs of the common people and the clergy in the part of the Archdiocese of Zadar that belonged to the Kingdom of Slovenes, Croats and Serbs, whilst by the Treaty of Rapallo (12 November 1920), the city of Zadar was annexed to the Kingdom of Italy. Feeling the need for a more successful and more efficient operation of the clergy, Father Bulić considered that a new diocesan seat in the closest vicinity of Zadar should be established. Taking into consideration both the pastoral and the historical reasons in relation, in his opinion, the best choice for the seat would be Nin, Pag or Biograd; on other words, in the said moment, the best solution would be to revive the Nin and Biograd Dioceses in the framework of one and united Nin-Biograd Diocese with the seat in Biograd. On 20 December 1933, in order to initiate this idea, Father Bulić sent a petition to the Catholic Episcopate in Zagreb and a copy thereof to nuncio Hermenegildo Pelegrinetti in Belgrade. Though the original of Bulić's petition was most probably lost, Father Ante Letinić (1899–1945) made a copy thereof in his paper entitled "The Action of the Clergy of the Former Archdiocese of Zadar Directed Towards the Restoration, Independence and Unity of the Nin Diocese". This is the first publication including parts of the said copy.

Keywords: Frane Bulić; Nin Diocese; restoration of the Nin Diocese; Archdiocese of Zadar; founding of the Nin-Biograd Diocese.